

Date: 19th April-2025

ISLOMDA OILA VA JAMIYATDAGI AXLOQ

Davronova Yulduz Ulug'bekovna

GulDU ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada islom dini nuqtai nazaridan oila va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularning ijtimoiy hayotdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Qur'on oyatlari va hadislar asosida oilaning muqaddasligi, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va mas'uliyat, farzand tarbiyasi va jamiyatdagi axloqiy muhitni shakllantirishdagi roli yoritilgan. Muallif zamonaviy davrdagi axloqiy inqiroz sharoitida islomiy qadriyatlarning dolzarbligini ko'rsatib, barqaror va sog'lom jamiyat qurishda oilaning tutgan o'rnini alohida ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Islom dini, oila, jamiyat, axloqiy qadriyatlar, Qur'on, hadis, farzand tarbiyasi, ijtimoiy mas'uliyat, er-xotin munosabatlari, ma'naviy salomatlik.

KIRISH

Islom dini insonlarning shaxsiy, oilaviy va jamiyatdagi axloqiy hayotini tartibga soluvchi, adolat, mehr-oqibat, halollik va hurmat kabi qadriyatlarni ta'kidlaydigan mukammal tizimni taklif etadi. Islomda axloqiy me'yorlar oila qurishdan tortib, jamiyatda adolatni ta'minlash, insonlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga qaratilgan bir qancha prinsiplarga asoslanadi.

Islom dini oila va jamiyat hayotiga katta ahamiyat beradi, unda axloqiy qadriyatlar insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotining asosini tashkil etadi. Oilaviy munosabatlar, qarindoshlik, mehribonlik, halollik, adolat va boshqa axloqiy fazilatlar Islom ta'limotlarining markazida joy olgan. Islomda oila – bu nafaqat insonning shaxsiy tinchligi, balki butun jamiyatning barqarorligi va ma'naviy salomatligi uchun asos hisoblanadi.

Bugungi kunda, zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlar va axloqiy me'yorlar o'zgarib borayotgan sharoitda, Islomning bu sohadagi yo'llovchi tamoyillari ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

ASOSIY QISM

Oila – islomda axloqiy asos

Islomda oila, faqatgina shaxsiy hayotning boshlanishi emas, balki jamiyatning poydevori hisoblanadi. Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar axloqiy me'yorlarga asoslanishi kerak. Qur'oni Karimda oila haqida quyidagicha aytiladi: *"Sizlar uchun yurtlarining o'rtasida tinchlikni o'rnatish, er-xotin o'rtasida sevgini va rahm-shafqatni yaratish uchun Xudo yarattirdi"* (Rum surasi, 21-oyat). Bu oyat, oila a'zolarining bir-birlariga nisbatan rahm-shafqatli, mehribon va sabrli bo'lishlarini ta'kidlaydi.

Islom dinida oila – bu nafaqat nikoh asosida qurilgan ijtimoiy birlik, balki ma'naviyat, mehribonlik, halollik va adolat kabi oliy axloqiy qadriyatlar negizidir. Islom ta'limotlariga ko'ra, oila jamiyatning asosiy hujayrasi bo'lib, unda barkaror va fazilatli

Date: 19th April-2025

avlodlar tarbiyalanishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratiladi. Qur'on va sunnatda oilaviy munosabatlarning muqaddasligi ta'kidlanib, har bir a'zoning huquq va majburiyatlari aniq belgilangan.

Oila tuzish va uni saqlab qolish Islomda ibodat darajasidagi ahamiyatga ega. Chunki pok oila – bu Allohning rizosiga yetish, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashning muhim vositasidir. Islom axloqi oila a'zolarining o'zaro munosabatlarini halollik, mehr-oqibat, sadoqat va hurmat asosida qurishni talab qiladi.

Oilaning asosiy vazifalari

Oila, faqatgina er-xotin, bola va boshqa qarindoshlar o'rtasidagi shaxsiy munosabatlardan iborat emas. Oila jamiyatni barqarorlashtirish uchun alohida muhim ahamiyatga ega. Oilaning asosiy vazifalaridan biri, farzandlarni tarbiyalashdir. Farzandlarga axloqiy me'yorlarni o'rgatish, ularni to'g'ri yo'naltirish, ularda yaxshi xulq-atvor va qadriyatlarni shakllantirish zarur.

Farzand tarbiyasida ota-ona o'z vazifalarini to'liq bajarishlari kerak. Rasululloh (s.a.v) hadislarida: *"Har bir bola ota-onasining tarbiyasiga muhtojdir"* (Muslim) degan. Bu, oilaning axloqiy shakllanishdagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Oilaning mustahkamligi va to'g'ri tarbiya jamiyatda barqarorlikni ta'minlaydi.

Islom dinida oila – nafaqat insoniy ehtiyojlarni qondirish, balki ma'naviy-axloqiy jihatdan barkaror bo'lgan jamiyat qurishning asosiy vositasidir. Qur'on va Hadislarda oilaning bir qator muhim vazifalari ta'kidlangan, ular orqali inson shaxsan kamol topadi va ijtimoiy tinchlik ta'minlanadi.

Ma'naviy tarbiya berish. Oila – bolalarga diniy e'tiqod, yaxshi xulq-atvor va insoniy fazilatlarni o'rgatadigan birinchi maktabdir. Qur'onda: "O'z oilangizni do'zax olovidan asrang!" (Tahrim: 6) – deyilgan. Ota-onalar farzandlariga Allohga itoat, halollik, rostgo'ylik kabi sifatlarni singdirish orqali ularni axloqiy jihatdan mustahkam qiladi.

Jinsiy poklikni ta'minlash. Islom nikohni halol jinsiy munosabatlarning yagona yo'li deb biladi. Bu nafaqat insonning psixologik tinchligi, balki jamiyatda iffat va obro'ni saqlash uchun zarurdir. Payg'ambarimiz (s.a.v.): "Nikoh – mening sunnatimdir. Kim mening sunnatimdan yuz o'g'irsa, u mendan emas" (Ibn Moja).

Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash. Pok oilalar – jamiyatdagi jinoyatchilik, axloqsizlik va ijtimoiy parokandalikning oldini oladi. Oilaviy qadriyatlar asosida tarbiyalangan avlod – yaxshi fuqaro, mehnatkash va vijdonli shaxs bo'lib yetishadi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash. Oila a'zolari bir-biriga ishonch, mehr va tushunish bilan munosabatda bo'lishlari kerak. Rasululloh (s.a.v.): "Eng yaxshi odam – xotiniga yaxshi muomala qiladigan kishidir" (Tirmiziy). Er-xotin, ota-bola, qarindoshlar o'rtasidagi sog'lom munosabatlar – ruhiy tinchlikning kalitidir.

Iqtisodiy barqarorlik. Islomda erkak – oilaning moddiy ta'minotchisi, ayin esa uy-ro'zg'or va farzand tarbiyasini boshqaradi. Bu tabiiy taqsimot oila iqtisodiy mustahkamligini ta'minlaydi. Qur'onda: "Erkaklar ayollarga qo'llab-quvvatlovchi va himoyachidir" (Niso: 34).

Date: 19th April-2025

Avlodni davom ettirish va sadoqat. Farzand ko'rish – oilaning ilohiy maqsadlaridan biri bo'lib, insoniyatning davomiyligini ta'minlaydi. Shuningdek, er-xotin sadoqati oilaning mustahkamligi uchun asosdir.

Oila va jamiyat o'rtasidagi munosabat

Oila o'ziga xos makon bo'lib, u nafaqat shaxsiy ehtiyojlarni, balki ijtimoiy mas'uliyatni ham qondirishga qaratilgan. Oila a'zolari o'rtasidagi ijobiy munosabatlar jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Er-xotin o'rtasidagi munosabatlar, ularning farzandlariga bo'lgan yondashuvlari jamiyatda axloqiy me'yorlarning shakllanishiga turtki beradi. Oila a'zolarining bir-birlariga bo'lgan hurmatlari va yordamlari, jamiyatda samarali ijtimoiy muhit yaratadi.

Oila va jamiyat – bu o'zaro bog'liq va bir-birini tamomlovchi ikkita muhim ijtimoiy tuzilma. Islom dinida oila jamiyatning asosiy hujayrasi, jamiyat esa oilalarning uyg'un majmuidir. Ular o'rtasidagi muvozanatli munosabatlar ham inson, ham butun ummat farovonligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Oila – jamiyatning asosiy qurilmasi

Ijtimoiy barqarorlik manbai: Barqaror oilalar tuzilishi jamiyatdagi jinoyatchilik, axloqsizlik va parokandalikning oldini olishning eng samarali usulidir.

Qur'on va hadislarda: _"Pokiza oilalar – pokiza jamiyatning poydevoridir"_ (ma'nodor talqin). Payg'ambarimiz (s.a.v.): _"Barchangiz cho'pon va barchangiz o'z podasidan mas'ulsiz"_ (Buxoriy) – degan, ya'ni har bir oila jamiyat uchun mas'uliyat hisoblanadi.

Jamiyat – oilaga tayanch va himoya

Diniy tarbiya muhiti: Masjidlar, islomiy markazlar va ilmiy muassasalar orqali oilalarga ma'naviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatiladi.

Ijtimoiy adolat: Islom jamiyatni oilalarga nafaqat hurmat, balki ularning huquqlarini himoya qilishga chaqiradi (masalan, yetimlar va bevalarga g'amxo'rlik qilish).

Oila va jamiyat o'rtasidagi muvozanat

Farzand tarbiyasida hamkorlik: Oila – bolalarning birinchi maktabi, jamiyat (maktab, mahalla) – bu tarbiyani mustahkamlovchi muhit.

Qadriyatlarning uzatilishi: Oila an'analari jamiyat madaniyatini shakllantiradi, jamiyat esa oilaga ijtimoiy me'yorlarni moslashishda yordam beradi.

Zamonaviy jangarli masalalar

Individualizm tahdidi: Zamonaviy dunyoda oilaviy qadriyatlarning susayishi jamiyatning parchalanishiga olib kelmoqda.

Islomning yechimi: Qur'on va Sunnatda oila va jamiyat hamkorligini mustahkamlash uchun ko'rsatmalar mavjud (masalan, qarindoshlik aloqalarini saqlash, jamoaviy ibodatlar).

Jamiyatdagi axloqiy me'yorlar. Islomda jamiyatda axloqiy me'yorlar, insonlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi va adolatni ta'minlovchi, shuningdek, ijtimoiy manfaatlarga xizmat qiluvchi prinsiplarga asoslanadi. Axloqiy hayotning eng muhim

Date: 19th April-2025

jihatlari orasida halollik, adolat, mehr-oqibat, tinchlik va yordam ko'rsatish kabi qadriyatlar mavjud.

Adolat. Islomda adolatni ta'minlash jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlash uchun zaruriy omildir. Qur'onda: *"Ey mo'minlar! Alloh uchun, adolatni izlab, guvoh bo'linglar"* (Nisa surasi, 135-oyat) deb ta'kidlanadi. Adolat, insonlarni teng muomalada bo'lishga undaydi, barcha sinf va ijtimoiy qatlamlarning bir xil huquqlarga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Islomda, adolatni faqat alohida shaxslar o'rtasidagi munosabatlarda emas, balki jamiyatning barcha ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarida ham o'rnatish kerakligi aytib o'tilgan. "Islomda adolat, hukumatdan tortib, oddiy fuqarolar o'rtasidagi munosabatlargacha har bir sohada bo'lishi zarur" (Termiziy).

Halollik va halol mehnat. Islomda halol mehnat va halol rizq olish muhim ahamiyatga ega. Barcha faoliyatlar, xususan iqtisodiy faoliyatda, har qanday yomonlikdan, xiyonatdan va firibgarlikdan saqlanish lozim. *"Ey imon keltirganlar! Mulklaringizni o'zaro haq bo'lib, adolatsizlik bilan yemanglar"* (Nisa surasi, 29-oyat). Bu oyat halollikni ta'kidlaydi va jamiyatda iqtisodiy adolatni saqlashga qaratilgan. Rasululloh (s.a.v) hadislarida: *"Halol rizq, eng yaxshi rizqdir"* (Buxoriy) deganlar. Islomda, har bir odamning haq-huquqlari e'tiborga olinadi va ular o'rtasidagi muomala halol yo'l bilan amalga oshirilishi kerak.

Mehr-oqibat va muomala. Islomda odamlar o'rtasida mehr-oqibat va yaxshi muomala alohida e'tibor qaratiladigan axloqiy prinsipdir. Jamiyatdagi muomala va insonlar o'rtasidagi aloqalar samimiy, xushmuomala va hurmatli bo'lishi kerak. Rasululloh (s.a.v) o'z hadislarida: *"O'zingizga yoqadigan narsani boshqalarga ham tilang"* (Buxoriy) deb, mehr-oqibatni targ'ib qilgan.

Islomda muomala, nafaqat so'zlarda, balki amalda ham yaxshi bo'lishi kerak. Har bir inson bir-biriga yordam berish, hurmat qilish va ularga yomonlik qilmaslikka intilishi zarur. Bu, jamiyatda tinchlik va do'stlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Ijtimoiy mas'uliyat. Islomda jamiyatdagi har bir inson o'zining ijtimoiy mas'uliyatini yaxshi anglab yetishi zarur. Islomda ijtimoiy mas'uliyatning asosiy qadriyatlari o'z-o'zini rivojlantirish, boshqalarga yordam berish, to'liq va adolatli bo'lishni o'z ichiga oladi. *"Agar biror kishining yordamiga muhtoj bo'lsangiz, yordamni qo'lga kiritishingiz mumkin bo'lgan kishilarga berishga intiling"* (Buxoriy). Bu hadis ijtimoiy mas'uliyatni o'z zimmangizga olishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Jamiyatda axloqiy me'yorlarni qo'llash. Jamiyatda axloqiy me'yorlarni o'rnatish, barcha a'zolarga teng imkoniyatlar yaratish, axloqiy va diniy qadriyatlarni boshqarishda yordam berish kerak. Islomda axloqiy jihatlari diniy farzlar bilan chambarchas bog'liqdir. Diniy ta'limotlar va amaliyotlar orqali jamiyatdagi barcha qatlamlar o'rtasida axloqiy tushunchalarni mustahkamlash mumkin. Islomda jamiyatdagi axloqiy me'yorlar individual, oilaviy va jamiyat darajasida uyg'un bo'lishi kerak.

XULOSA

Date: 19th April-2025

Islom dini hayotning barcha jabhalarini, jumladan, oila va jamiyatdagi axloqiy tamoyillarni tartibga soluvchi komil va mukammal yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi. Bu dinda oila – insoniyat tarbiyasining asosi, jamiyatning poydevori va axloqiy qadriyatlar shakllanadigan muqaddas maskan sifatida qaraladi. Qur'on oyatlari va Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) hadislarida oilaning ahamiyati, uning muqaddasligi, undagi mehr-oqibat, sabr, halollik, sadoqat va hurmat kabi xislatlar alohida e'tirof etilgan. Bu qadriyatlar oilada tarbiya topgan har bir avlod orqali jamiyatga singadi, jamiyat esa o'z navbatida oilaga tayanch, ko'mak va himoya bo'lib xizmat qiladi.

Islomda oila va jamiyat o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, ularning mustahkamligi – ummat barqarorligi va ma'naviy salomatligining kafolatidir. Farzand tarbiyasidan tortib, iqtisodiy barqarorlik va ruhiy osoyishtalikka qadar bo'lgan har bir jihatda oilaning o'rni beqiyos. Shu bois, ota-onaning farzandga bergan diniy va axloqiy tarbiyasi, er-xotin o'rtasidagi muomala, qarindosh-urug'lar bilan aloqalardagi samimiylilik jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantiradi. Islom bu jarayonni faqat diniy burch emas, balki ijtimoiy mas'uliyat sifatida ham belgilaydi.

Bugungi kunda oilaviy qadriyatlar tobora yemirilayotgan, individualizm va dunyoviylik ustunlik qilayotgan davrda, Islomning oila va jamiyatga doir ta'limotlari insoniyat uchun muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qilmoqda. Axloqiy inqiroz, jinsiy erkinlik, ma'naviy zaiflik, befarzandlik kabi muammolarga qarshi Islom dini halol nikoh, oila muqaddasligini asrash, farzand tarbiyasiga jiddiy e'tibor berish, ijtimoiy mas'uliyatni his etish orqali barqaror va sog'lom jamiyatni barpo etishni taklif qiladi. Shunday ekan, Islomda belgilangan axloqiy me'yorlar nafaqat ibodat hayotining, balki kundalik turmushning, ijtimoiy va madaniy munosabatlarning, jamiyatdagi barqarorlik va tinchlikning asosidir. Har bir musulmon o'z oilasida ushbu qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etib, jamiyat taraqqiyoti va ummat farovonligiga o'z hissasini qo'shmog'i lozim. Axloqiy jihatdan sog'lom va mustahkam oilalargina pokiza va adolatli jamiyatni vujudga keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Al-Qur'on al-Karim. – Toshkent: Mus'haf, 2001.
2. Imom Buxoriy. *Al-Jome' as-Sahih* (Hadislar to'plami). – Toshkent: Movarounnahr, 1992.
3. Imom Muslim. *Sahih Muslim* (Hadislar to'plami). – Toshkent: Hilol-Nashr, 2007.
4. Termiziy. *Sunan at-Termiziy*. – Riyoz: Dar al-Hadith, 2000.
5. Usmonxon Alimov. *Islom axloqi*. – Toshkent: Movarounnahr, 2014.
6. Usmonxon Alimov. *Oila baxti islomda*. – Toshkent: Movarounnahr, 2015.
7. Qodirov A. *Islom va jamiyat: axloqiy qadriyatlar tizimi*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
8. Tursunov B. *Islom ma'naviyati va oilaviy tarbiya masalalari*. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2019.
9. Karimov S. *Islom etikasi va ijtimoiy munosabatlar*. – Toshkent: Ma'rifat, 2021.
10. Qur'oni Karim, Rum surasi, 21-oyat
11. Qur'oni Karim, Nisa surasi, 29-oyat

Date: 19th April-2025

12. Termiziy, "Al-Jami' as-Sahih", Hadislar to'plami
13. Buxoriy, "Sahih Buxoriy", Hadislar to'plami
14. Muslim, "Sahih Muslim", Hadislar to'plami
15. www.islom.uz – Islom dini va axloqiy masalalarga oid maqolalar portali.

